

MINISTARSTVO ZA ODGOJ
I OBRAZOVANJE KANTONA SARAJEVO

Preko znanja do eko imanja

2022.

Sadržaj

Okolišna pedagogija - principi, ciljevi i ciljne grupe	1
Pet osnovnih zadataka okolišnog obrazovanja	3
Kako uključiti prirodu u svakodnevno obrazovanje?	8
Koje su odlike dobrog predavača u duhu okolišne pedagogije?	12
Dodatak nastavnom planu i programu	17

Okolišna pedagogija – principi, ciljevi i ciljne grupe

"Čovjekove ideje moraju biti široke kao priroda, ako će interpretirati prirodu."

- Arthur Conan Doyle

Koncept okolišnog obrazovanja – od njegove definicije, preko ciljeva pa sve do očekivanih rezultata, bio je predmet niza različitih nacionalnih, regionalnih i internacionalnih inicijativa. Vodeću riječ među ovim inicijativama ima Međunarodni program za okolišno obrazovanje, koji zajednički financiraju UNESCO i UNEP (eng. United Nations Environment Programme).

Pod pokroviteljstvom ove dvije organizacije održana je Međuvladina konferencija o okolišnom obrazovanju (1977, Tbilisi) i Međunarodni kongres o okolišnom obrazovanju i obuci (Moskva, 1987), gdje je uspostavljen (1977) i nanovo utvrđen (1987) općeniti paket ciljeva i principa okolišnog obrazovanja koji se i danas koristi kao osnova za planiranje okolišnog obrazovanja na lokalnom i nacionalnom nivou.

Tbiliška deklaracija definiše osnovne ciljeve okolišnog obrazovanja kao sljedeće:

- **gajenje javne svijesti i brige** o ekonomskoj, društvenoj, političkoj i ekonomskoj međuzavisnosti u urbanim i ruralnim područjima;
- **pružanje prilike** svakom pojedincu da stiče znanje, vrijednosti, stavove, obavezu i vještine neophodne da štiti i unapređuje okoliš; i
- **stvaranje novih šablona ponašanja** pojedinaca, grupa i društva kao cjeline prema okolišu.

Pet je osnovnih zadataka okolišnog obrazovanja:

(1) **Razvijanje svijesti i osjetljivosti** na okoliš i okolišne promjene;

(2) **Unapređenje znanja i razumijevanja** okoliša i okolišnih izazova;

(3) **Osnaživanje stavova** brige za okoliš i motiviranosti za unapređenje ili očuvanje kvaliteta okoliša;

(4) **Razvoj vještina** identifikacije i doprinosa rješavanju okolišnih izazova;

(5) **Ohrabrivanje učešća** u aktivnostima koje vode ka razrješenju okolišnih izazova.

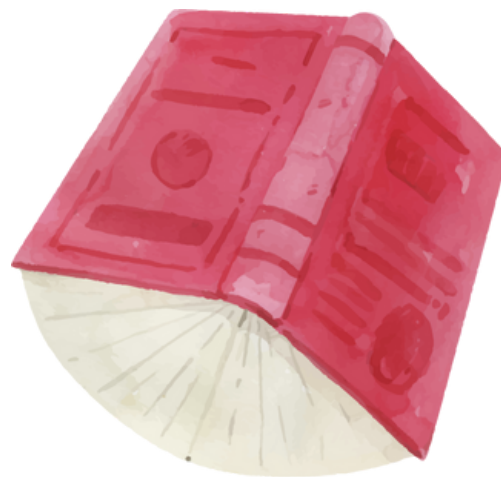
PREKO ZNANJA DO EKO IMANJA

Na osnovu ovako postavljenih ciljeva i zadataka, razrađeni su osnovni principi okolišnog obrazovanja.

Ti principi su općeprihvaćena osnova za implementaciju ovakvog modula edukacije na bilo kojem nivou, a definišu da bi okolišno obrazovanje trebalo:

- Okoliš posmatrati u njegovoj cjelosti – uzimati u obzir sve njegove prirodne i izgrađene, tehnološke i društvene komponente;
  - Biti proces cjeloživotnog učenja, u formalnom i neformalnom okruženju;
  - Imati interdisciplinarni pristup u kojem koristi komponente svake discipline kako bi se kreirao uravnotežen i holistički pristup okolišu;
  - Ispitivati bitna ekološka pitanja sa lokale, nacionalne, regionalne i globalne tačke gledišta;
  - U fokus stavljati aktuelne i moguće buduće okolišne situacije, sa uzimanjem u obzir historijske perspektive;
  - Promovisati vrijednost i neophodnost lokalne, nacionalne i internacionalne saradnje u prevenciji i iznalaženju rješenja za probleme okoliša;
  - Izričito uzimati u obzir aspekt okoliša u okviru planova razvoja i rasta;
- Omogućiti učenicima da zauzmu aktivnu ulogu u planiranju svog učenja i pružati prilike za samostalno donošenje odluka i nošenje sa njihovim posljedicama;
  - Povezivati okolišnu osjetljivost, znanje, vještine rješavanja problema i vrijednosti sa svim dobnim kategorijama, sa posebnim naglaskom na osjetljivost prema okolišu za mlađe dobne kategorije;
  - Pomoći učenicima da razotkrivaju simptome i stvarne uzroke okolišnih problema;
  - Naglašavati složenost ekoloških problema i neophodnost razvijanja kritičkog razmišljanja i vještina rješavanja problema; i
  - Koristiti raznolika okruženja za učenje i širok spektar pristupa podučavanju/učenju o okolišu i od okoliša, sa snažnim naglaskom na praktične aktivnosti i iskustva „iz prve ruke“.

PREKO ZNANJA DO EKO IMANJA

Kada se uzmu u obzir izloženi ciljevi, zadaci i osnovni principi, definisanje okolišnog obrazovanja je relativno jednostavan zadatak. Postoji niz definicija ovog pojma koje se razlikuju po svojoj opširnosti i primarnom fokusu koji je autor svake od njih imao na umu prilikom definisanja, ali svaka od njih obuhvata sljedeće ključne elemente okolišnog obrazovanja:

- Ono je kontinuiran, cjeloživotni proces;
- Zahtijeva interdisciplinarni pristup;
- Obuhvata teorijsku i praktičnu komponentu;
- Za krajnji cilj ima promjenu i prilagodbu šablona ponašanja.

Tbilisi deklaracija (1978) definiše okolišno obrazovanje na sljedeći način:

„Okolišno obrazovanje je proces učenja koji unapređuje znanje i svijest ljudi o okolišu i izazovima koji se pred njim nalaze, razvija vještine i ekspertize neophodne za bavljenje ovim izazovima i gaji stavove, motivacije i obavezu za donošenjem odluka potkrijepljenih informacijama i odgovornim djelovanjem.“

PREKO ZNANJA DO EKO IMANJA

Iz izloženih ciljeva, zadataka, osnovnih principa i prateće definicije okolišnog obrazovanja, moguće je zaključiti da je ovakvo obrazovanje više od prostog pružanja informacija o okolišnim pitanjima. Iako je veliki dio ovog koncepta upravo dijeljenje relevantnih informacija o okolišu i ekološkim problemima, obrazovanje o okolišu kod učenika istovremeno gradi vještine kritičkog razmišljanja, donošenja odluka, rješavanja problema i liderstvo. Nadalje, ono ne zagovara nijednu konkretnu tačku gledišta favoriziranjem jednih i prikrivanjem drugih informacija, nego ih na metodičan i pregledan način izlaže pred pojedinca i ostavlja mu slobodu da na osnovu njih sam formira stavove i modele ponašanja.

Upravo zbog ovih specifičnosti, okolišno obrazovanje je koncept koji visoku efikasnost dostiže u okruženju formalnog obrazovanja, što je posebno izraženo u obrazovanju djece mlađeg uzrasta. Jedna definicija okolišnog obrazovanja vrlo jasno prikazuje ovo stanovište:

„Okolišno obrazovanje je spoj sadržaja i pedagogije koji uključuje učenike u izučavanje okoliša, kako bi ohrabrio promjene u ponašanju i djelovanje.“

(Thomas, 2005)

Iz ovakve definicije okolišnog obrazovanja proizlazi i koncept okolišne pedagogije, koja se može posmatrati kao "...kreativan i dinamičan proces u kojem učenici i učitelji zajednički iznalaze rješenja za različite ekološke probleme." (Fien & Tilbury, 1996)

Kako (i zašto) uključiti prirodu u formalno obrazovanje?

Poznavanje prirode i život u skladu s prirodom dio je ljudskog iskustva od samog postanka čovječanstva. Prije pojave formalnog obrazovanja, pa čak i pisma, svaki pojedinac je od svog najranijeg djetinjstva aktivno upoznao prirodne procese i razvijao vještinu življenja u skladu s tim procesima. Danas su stvari naoko mnogo drugačije.

Prosječan moderni čovjek 21. stoljeća prolazi kroz svoju dnevnu rutinu brzo i učinkovito, vrlo često i ne razmišljajući o prirodnim procesima koji se potpuno nečujno odvijaju bez prestanka.

PREKO ZNANJA DO EKO IMANJA

Kada bismo ovom modernom čovjeku postavili samo par pitanja o osnovnim prirodnim procesima, on vjerovatno ne bi znao ponuditi odgovor na njih, niti bi smatrao da je potrebno znati bilo šta o ovoj oblasti. Naizgled se zaista čini da je vrijeme poznavanja prirodnih procesa i življenja u skladu s njima daleko iza nas, ali detaljnija analiza odnosa čovječanstva i okoliša pokazuje nešto potpuno drugačije.

Moderno doba osim nevjerovatnog tehnološkog napretka i novih otkrića u svim životnim sferama odlikuje i ozbiljna degradacija prirodnih ekosistema na globalnom nivou. Vrlo često je vodeći krivac za sve češće ekološke katastrofe upravo moderni čovjek, ponekad iz sebičnih razloga, ali nerijetko i zbog prostog neznanja.

Planeta Zemlja iz dana u dan postaje sve nepovoljnije mjesto za zdrav i normalan život, a prijetnja od propasti čovječanstva usljed kompleksnih ekoloških problema sve je ozbiljnija.

U prahistoriji je čovjek morao postojati u skladu sa prirodom i svim njenim živim bićima kako bi preživio, a danas je neophodno da čovječanstvo nanovo usvoji ovu ideju.

PREKO ZNANJA DO EKO IMANJA

Uključivanje prirode u redovno školsko obrazovanje može biti izazovan poduhvat za nastavnika koji nije dovoljno upoznat sa konceptom okolišne pedagogije. Ovakav model podučavanja i učenja u svijetu je prepoznatljiv po nizu pozitivnih efekata koje ostvaruje na psihičko, fizičko i emocionalno zdravlje i razvoj učenika, ali i nastavnika.

Upoznavanje ovih pozitivnih efekata bitan je preduslov za svakog nastavnika koji želi svojim učenicima pružiti priliku učenja u i o prirodi, kako

bi svijest o prednostima ovog relativno novog modela podučavanja poslužila kao svojevrsan motivator u zamornom poslu modificiranja nastavnog plana i programa.

Veliki je broj studija provedenih širom svijeta, koje istražuju brojne pozitivne učinke tzv. učenja na otvorenom (eng. *outdoor learning*), a pozitivan efekat je višestruko potvrđen kroz sljedeće stavke:

PREKO ZNANJA DO EKO IMANJA

- Unaprijeđeni akademski uspjesi;
- Stvaranje svijesti i učenje o saradnji i izgradnji zajednica;
- Razvijanje samostalnosti, samopouzdanja i liderskih vještina;
- Stvaranje dobrih upravljača i korisnika prirode koji znaju odgovorno koristiti prirodne resurse;
- Dostupnost svim učenicima;
- Razvijanje cjeloživotnih zdravih navika.

Koje su odlike dobrog predavača u duhu okolišne pedagogije ?

Jasno je da svaki prosvjetni radnik posjeduje izvjesne pedagoške vještine koje su preduslov za obavljanje posla školskog nastavnika. Implementacija ekološke pedagogije u redovnom nastavnom procesu pored ovih osnovnih pedagoških vještina zahtijeva i posjedovanje dodatnih vještina specifičnih za ovaj pedagoški model. Ovakav set dodatnih vještina osigurava da predavač kvalitetno i učinkovito implementira principe okolišne pedagogije, odmičući se od prostog dijeljenja informacija o okolišu.

Ovako opisan set specifičnih vještina podrazumijeva:

Ekološke osnove – Neophodno je da predavač posjeduje stepen ekološke „pismenosti“ koji mu omogućava da primjeni svoje poznavanje ekoloških osnova u identifikaciji ekoloških problema, posljedica tih problema i prisutnih ključnih ekoloških principa. Uspješan okolišni pedagog dovoljno je upoznat sa osnovama ekologije da može identificirati i protumačiti adekvatne naučne izvore kako bi ih iskoristio da o okolišu go-

PREKO ZNANJA DO EKO IMANJA

voru u kontekstu obrazovanja.

Konceptualnu svijest – Za kvalitetnu implementaciju principa okolišne pedagogije, predavač mora znati da kreira, razvija i primjenjuje nastavni plan i program koji će učenicima uspješno prenositi znanje o širokom spektru ekoloških principa, problema, rješenja i alternativa.

Istraživanje i procjenu – Dobar predavač sadržaja okolišne pedagogije treba biti sposoban i voljan da kontinuirano radi na unapređenju svog znanja o okolišnim problemima i rješenjima. Nadalje, predavač ovako stečene informacije i znanje treba redovno uključivati u već postojeći nastavni plan i program na način i u mjeri koju procijeni kao optimalnu.

Vještine poduzimanja akcije za okoliš – Na kraju, dobar predavač o okolišu svoje učenike podučava ispravnom postupanju kroz vlastiti primjer. Za postizanje najboljeg mogućeg efekta okolišnog obrazovanja, nastavnik svojim učenicima treba pokazati ispravne modele ponašanja koji su u skladu sa teorijskim znanjem koje im pruža.

PRIRODA KAO

UČIONICA I UČITELJ

- KAKO UČINITI PRVI KORAK?

Priroda nije samo razonoda

U trenutnoj organizaciji redovne nastave, provođenje vremena u prirodi djeci je predstavljeno kao svojevrsna nagrada i kratki period razonode između ciklusa učenja.

Okolišna pedagogija učenicima treba poslati poruku da je priroda **sastavni dio njihovih života i da je uvijek prisutna kao njihov dom.**

Iz ovog razloga je bitno da učenici od rane dobi steknu osjećaj povezanosti sa prirodom bez obzira na okolnosti, kako bi je u odrasloj dobi tretirali kao njeni stanovnici, a ne kao prolaznici.

Organizovana igra

Naučno je dokazano da učenje kroz igru ima veliki značaj u ranim stadijima razvoja čovjeka.[1] Kada je u pitanju kompleksna tema kao što je zaštita okoliša, usvajanje novih znanja može biti zastrašujuće čak i starijoj djeci i odraslima koji prethodno nisu imali dovoljno iskustva sa izučavanjem sličnih tematika. Okolišno obrazovanje za djecu u ranim stadijima razvoja treba se jako malo oslanjati na dijeljenje konkretnih informacija i podučavanje u tradicionalnom smislu.

Umjesto toga, ono treba biti usmjereno na razvijanje svakodnevnih navika, upoznavanje sa jednostavnim temeljnim konceptima funkcionisanja prirode i predstavljanje zanimljivosti koje će kod djece probuditi interesovanje za prirodu i ekologiju.

Najbolji način da se djeca pripreme za sljedeće stadije okolišnog obrazovanja je da im se kroz igru i kreativne procese predstave osnove, svojevrsni uvod u prirodne nauke i ekologiju.

Različita takmičenja, kvizovi i grupne igre dobar su način da se učenici svojevrijedno uključe u savladavanje gradiva okolišnog obrazovanja.

DODATAK NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU

- PRIMJERI IZ PRIRODE

Implementacija okolišnog obrazovanja u osnovnim školama moguća je na relativno jednostavan način, kombinovanjem postojećih nastavnih planova i programa sa različitim ekološkim temama.

Nastavnici unutar dozvoljenih granica mogu samostalno oblikovati časove na takav način da oni budu u skladu sa postojećim planovima, ali da istovremeno približavaju ekološke teme svojim učenicima.

Učenjem redovnih predmeta kroz primjere iz prirode, učenici pasivno usvajaju nova znanja o prirodnim procesima, okolišnim problemima i njihovim rješenjima. Ispod je navedeno nekoliko prijedloga koji mogu pomoći u navedenom.

Sedmični ekološki zadaci

Stvaranjem navike kritičkog razmišljanja o okolišu kod djece, nastavnik doprinosi razvoju njihovog interesovanja za ekološka pitanja.

Dobar način razvijanja ovakve navike kod učenika je redovno postavljanje sedmičnih zadataka. Na primjer, nastavnik svojim učenicima može postaviti zadatak vođenja ekološkog dnevnika, u kojem će oni moći da evidentiraju sve svoje postupke, razmišljanja i nova saznanja o prirodi i zaštiti prirode.

Učenici sadržaj svog ekološkog dnevnika mogu dijeliti sa ostalima u jasno definisano vrijeme svake sedmice (npr. svaki petak; na času odjeljenske zajednice i slično).

Gostujući predavači

Kako je prethodno naglašeno, nastavnik koji u okviru svojih časova implementira okolišno obrazovanje, mora u određenoj mjeri i sam poznavati osnove prirodnih nauka i ekologije i biti spreman na konstantno unapređenje tog znanja. Ipak, u ovom procesu je potpuno prihvatljivo, pa čak i poželjno, zatražiti pomoć stručnjaka u različitim povezanim sferama.

Organizovanje tematskih predavanja i radionica sa gostujućim predavačima različitog strukovno-naučnog porijekla iznimno je bitna komponenta okolišnog obrazovanja. Na ovaj način će učenici dobiti uvid u istu tematiku iz različitih perspektiva, što će dati značajan doprinos njihovom razumijevanju kompleksnog problema očuvanja i unapređenja stanja okoliša.

Uključite roditelje/staratelje

Okolišno obrazovanje nije ograničeno samo na odgojno-obrazovne ustanove i formalne školske časove.

Svakodnevne navike i šabloni ponašanja su stavke na kojima je neophodno konstantno raditi, ako se žele usvojiti novi načini razmišljanja i postupanja.

U ovom smislu, roditelji/staratelji učenika mogu dati veliki doprinos i pomoći svojoj djeci da uspješno grade ekološku svijest.

Iz ovog razloga bi bilo vrlo korisno da i roditelji/staratelji učenika budu uključeni u proces okolišnog obrazovanja djece, pa čak da i sami započnu svoje ekološko obrazovanje.

Na ovaj način je moguće eliminisati potencijalni kontrast između šablona ponašanja koje djeca prate u školi i van škole, što u velikoj mjeri unapređuje kvalitet ekoloških temelja koje nastavnici nastoje izgraditi u svakom djetetu.

2022.